

Piotr Lechowski

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa

Uniwersytet Jagielloński

e-mail: lechow@bilon.miks.uj.edu.pl

Z DZIEJÓW BIBLIOTEK KRAKOWSKICH TOWARZYSTW, ZWIĄZKÓW I ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH W LATACH 1945–1953

[FROM THE HISTORY OF THE LIBRARIES OF KRAKÓW SOCIETIES,
ASSOCIATIONS AND SOCIAL ORGANIZATIONS (1945–1953)]

Abstrakt: Lata 1945–1948 to schyłkowy okres w dziejach krakowskich towarzystw naukowych oraz pozanaukowych związków i organizacji społecznych, które kontynuowały swą przedwojenną działalność biblioteczną. Do największych bibliotek społecznych w Krakowie w tym okresie zaliczyć można biblioteki: Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, Towarzystwa Naukowego Instytutu Katolickiego, „Caritas” oraz Związku Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej. W latach 1949–1953 większość krakowskich stowarzyszeń i utrzymywanych przez nie bibliotek została rozwiązana, a ich księgozbiory utraciły swą odrębność i integralność, z reguły zasilając biblioteki instytucji państwowych.

Abstract: The period between 1945 and 1948 is a declining period in the history of Kraków learned societies as well as other associations and social organizations, which started their libraries before the Second World War. Among the biggest social libraries in Kraków in these years were libraries of Polish Academy of Arts and Sciences, Workers' University Society, Scientific Catholic Institute Society, "Caritas" and Industrial and Handicraft Youth Union. In the years 1949–1953 almost all Kraków associations and their libraries were dissolved. Their collections lost their separate character and integrity and generally were incorporated by various libraries of state institutions.

* *

*

WSTĘP

Stan, w jakim znalazło się w styczniu 1945 r., w chwili zakończenia okupacji niemieckiej w mieście, blisko 60 krakowskich towarzystw, związków i organizacji społecznych prowadzących przed wybuchem wojny działalność biblioteczną na podstawie zbiorów liczących łącznie blisko pół miliona tomów, nie rokował nadziei na szybkie jej wznowienie.

Większość stowarzyszeń, zarówno naukowych, jak i pozanaukowych (oświatowych, kulturalnych, zawodowych, wyznaniowych, młodzieżowych itp.) została rozwiązana na mocy decyzji niemieckich władz okupacyjnych 23 lipca 1940 r., a ich majątek uległ konfiskacie na rzecz III Rzeszy. W trakcie okupacji stowarzyszenia te poniosły dotkliwe straty, zarówno osobowe, jak i materialne, w postaci uszczuplenia grona członków, utraty środków pieniężnych, uszkodzenia lokali oraz zniszczenia bądź rozproszenia całości lub części majątku ruchomego. Straty w księgozbiorach krakowskich towarzystw, związków i organizacji społecznych przekroczyły 100 tys. tomów (1/5 całości), z czego *gros* przypadło na biblioteki stowarzyszeń pozanaukowych, które utraciły połowę przedwojennego stanu zbiorów [Lechowski 1999b, s. 101].

WZNOWIENIE DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTECZNEJ KRAKOWSKICH STOWARZYSZEŃ, ZWIĄZKÓW I ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH PO ZAKOŃCZENIU OKUPACJI NIEMIECKIEJ

Towarzystwa naukowe

Pośród 16 krakowskich towarzystw naukowych gromadzących w okresie międzywojennym własne księgozbiory fachowe pięć nie zostało w ogóle reaktywowanych w pierwszych latach po zakończeniu okupacji, cztery, pomimo reaktywowania, nie wznowiły działalności bibliotecznej, a pozostałe podjęły ją z opóźnieniem i w ograniczonym zakresie [Lechowski 1998]. Tylko kilka dużych towarzystw naukowych utrzymywało przy tym instytucjonalne biblioteki, pozostałe swą działalność biblioteczną ograniczały jedynie do gromadzenia księgozbiorów podręcznych na własny użytek.

Największe krakowskie towarzystwo naukowe – Polska Akademia Umiejętności (PAU, zał. 1873 r.) – mimo że zostało reaktywowane zaraz po zakończeniu okupacji i nie poniosło większych strat w księgozbiorze, działalność biblioteczną w pełnym zakresie podjęło dopiero po kilku latach. Wprawdzie już w styczniu 1945 r. Zarząd PAU obradował nad możliwością przejęcia pozostających od końca 1940 r. w gmachu Biblioteki Jagiellońskiej (BJ) 200 tys. zbiorów bibliotecznych Akademii, jednak brak wyposażenia magazynowego oraz zajęcie części pomieszczeń przez inne jednostki PAU sprawiło, że szybkie wznowienie działalności biblioteki w macierzystej siedzibie okazało się niemożliwe. W gmachu Akademii przy ul. Sławkowskiej 17 postanowiono urządzić tylko czytelnię czasopism polskich i zagranicznych, zaś zasadniczy księgozbiór był dostępny dla użytkowników poprzez wypożyczenia dokonywane w BJ. Dopiero w 1948 r. Biblioteka PAU uzyskała pomieszczenia na pracownię, odzyskała część magazynów oraz wyposażała je w regały. W latach 1949–1952 umieściła w nich ok. 70 tys. tomów, czyli prawie 1/3 całego księgozbioru, w tym zbiory podręczne, specjalne, część wydawnictw ciągłych i dubletów oraz nabytki powojenne [Rederowa; Jabłoński 1955, s. 41–43]. Reszta zbiorów Akademii pozostała w BJ, skąd ostatnia partia (ok. 50 tys. tomów), została odebrana dopiero w 1971 r.

Niefortunnie ułożyły się po zakończeniu okupacji losy biblioteki Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego (TLK, 1866). Reaktywowane w kwietniu 1945 r. i prężnie działające po wojnie towarzystwo, które już w lipcu 1945 r. wznowiło wydawanie dwutygodnika *Przegląd Lekarski*, nie podjęło w zasadzie działalności bibliotecznej. Ponadpiętnastotysięczny księgozbiór znalazł się w wyniku uszkodzenia gmachu towarzystwa w ostatnich dniach okupacji przy ul. Radziwiłłowskiej 4, w siedzibie Okręgowej Izby Lekarskiej przy ul. Krupniczej 11a. Ze względu na szczupłość pomieszczeń nie mógł być jednak publicznie udostępniony środowisku lekarskiemu. Nieskuteczne okazały się podjęte w 1947 r. przez zarząd TLK starania o pozyskanie oddzielnego lokalu dla biblioteki w Collegium Medicum UJ,

a także w klasztorze oo. Jezuitów. Wobec przedłużającego się remontu macierzystego budynku walne zebranie członków towarzystwa postanowiło w 1948 r. przekazać bibliotekę w formie depozytu Ministerstwu Zdrowia jako podstawę przyszłej Okręgowej Biblioteki Lekarskiej, z równoczesną możliwością jej wykorzystania na potrzeby Wydziału Lekarskiego UJ [Wiadomości... 1945, s. 21; Wiadomości... 1948, s. 492].

Wieloletnie perypetie po drugiej wojnie światowej stały się też udziałem biblioteki Towarzystwa Muzeum Etnograficznego w Krakowie (1910). 27 kwietnia 1945 r. towarzystwo zakończyło działalność, podejmując decyzję o przekazaniu całości zbiorów na własność państwa. Utrata przedwojennej siedziby muzeum na Wawelu spowodowała kilkuletnią tułaczkę zbiorów muzealnych, składowanych w kilku różnych miejscach. W 1948 r. muzeum otrzymało do dyspozycji gmach ratusza przy pl. Wolnica 1, gdzie umieściło pierwsze swoje działy, w tym także ok. trzytysieczną bibliotekę. Pełną działalność podjęło jednak dopiero w 1951 r. po zakończeniu remontu gmachu i opuszczeniu go przez inne instytucje [Pietraszek 1993, s. 86–87].

Z powodu uszkodzenia swojej siedziby przy ul. Sławkowskiej 32 z opóźnieniem działalność biblioteczną wznowiło po zakończeniu okupacji Towarzystwo Naukowego Instytutu Katolickiego (NIK, 1924), którego powojenną rejestrację odwlekały władze. Opinia publiczna, wsparta głosami ówczesnej prasy katolickiej, spowodowała jednak otwarcie ogólnodostępnej biblioteki NIK (1928) wraz z czytelnią czasopism religijnych [Otworzyć N.I.K. 1945]. W 1948 r. biblioteka posiadała 11 tys. tomów [Wykaz... 1949, poz. 329].

Reaktywowane zostało też Polskie Towarzystwo Balneologiczne (1905), które w pierwszym rzędzie podjęło działania zmierzające do ponownego otwarcia Instytutu Balneologicznego (1937), co nastąpiło w 1948 r. po odzyskaniu i remoncie budynku przy al. Focha 33. Biblioteka Instytutu liczyła wówczas ok. 1 tys. tomów [Wiadomości... 1947, s. 442–443; Wykaz... 1949, poz. 76].

Polskie Towarzystwo Geologiczne (PTG, 1921) pierwsze powojenne zebranie w swojej siedzibie przy ul. św. Anny 6 odbyło w czerwcu 1945 r. Wkrótce potem rozpoczęło nawiązywanie, przerwanych na kilka lat, kontaktów z zagranicznymi instytucjami i towarzystwami geologicznymi. Rok później ukazał się pierwszy po wojnie, 16. tom *Rocznika* PTG, którego wymiana z innymi instytucjami pozwoliła pozyskać bibliotece towarzystwa 157 tytułów wydawnictw. W 1948 r. biblioteka PTG liczyła 2,5 tys. tomów [Wykaz... 1949, poz. 114].

Krajowe Towarzystwo Rybackie (1879) przy ul. Karmelickiej 6 oraz Krakowskie Towarzystwo Techniczne (1877) przy ul. Straszewskiego 28, które utraciły swoje przedwojenne księgozbiory w całości, rozpoczęły po wojnie gromadzenie bibliotek od podstaw. Do 1948 r. zdołały pozyskać niewielkie podręczne zbiory książek liczące odpowiednio 200 i 300 tomów [Wykaz... 1949, poz. 259, 293].

Bez przeszkód swą działalność biblioteczną po okresie okupacji wznowiło Polskie Towarzystwo Tatrzańskie (PTT, 1873), zasilone dodatkowo darem Antoniego Ojrzynskiego, miłośnika gór i bibliofila z Warszawy. Biblioteka towarzystwa, przy ówczesnej ul. Stalina 5, zachowała po wojnie przedwojenny status Centralnej Biblioteki Górskiej PTT i liczyła w 1948 r. 2 tys. tomów [Wykaz... 1949, poz. 394].

Pięć krakowskich towarzystw naukowych, z różnych względów, nie zostało w ogóle reaktywowanych w pierwszych latach po zakończeniu okupacji, z czego większość bezpowrotnie. Zaliczyć do nich można Towarzystwo Ekonomiczne w Krakowie (1921), Stowarzyszenie Przyjaciół Francji (1921), Towarzystwo Dante Alighieri (1922), Oddział Krakowski (1920, od 1926 Śląsko-Krakowski) Polskiego Towarzystwa Chemicznego oraz Towarzystwo Muzyczne (1886), które przez pewien okres zmuszone było działać poza Krakowem,

a jego statut władze zatwierdziły dopiero w 1957 r. Cztery reaktywowane towarzystwa nie wznowiły natomiast działalności bibliotecznej, oprócz TLK także Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych (1854), Towarzystwo Ogrodnicze (1893) i Towarzystwo Miłośników Książki (1922).

Dopiero po 1945 r. swe fachowe biblioteki zaczęły gromadzić Towarzystwo Popierania Nauk Farmaceutycznych (1930) przy ul. Krupniczej 16 i Polskie Towarzystwo Krajoznawcze (1906, Oddział Krakowski 1919) przy ul. Grodzkiej 64, które w 1948 r. liczyły odpowiednio 400 i 500 tomów [Wykaz... 1949, poz. 102, 158]. Z kolei założone we Lwowie Polskie Towarzystwo Orientalistyczne (PTO, 1922) zostało reaktywowane w 1947 r. w Krakowie (ul. Straszewskiego 27), z księgozbiorem liczącym w 1948 r. 150 tomów [Wykaz... 1949, poz. 106a].

Stowarzyszenia, związki i organizacje pozanaukowe

W niewielkim tylko stopniu działalność biblioteczną wznowiły po okresie okupacji przedwojenne krakowskie stowarzyszenia, związki i organizacje pozanaukowe. Spośród 40 takich stowarzyszeń, głównie oświatowych, wyznaniowych, młodzieżowych i zawodowych, dysponujących w okresie międzywojennym ok. 70 bibliotekami dla swych członków [Lechowski 1999a], zaledwie kilkanaście wznowiło swą działalność. Wpływ na to miał zarówno stan ich dezorganizacji w końcu wojny, a zwłaszcza ogrom poniesionych przez nie strat i szkód materialnych, w tym także w zbiorach, dokumentacji i wyposażeniu bibliotecznym, jak i przeobrażenia społeczno-polityczne, zapoczątkowane w 1945 r. Odbudowie przedwojennych bibliotek oświatowych nie sprzyjała w szczególności polityka Naczelnej Dyrekcji Bibliotek w Ministerstwie Oświaty, zmierzająca do utworzenia w ich miejsce jednolitej sieci bibliotek powszechnych, podporządkowanych jednostkom administracji terytorialnej.

Nie zostało reaktywowane Towarzystwo Szkoły Ludowej (TSL, 1891), które utraciło niemal w całości swoje centralne i powiatowe zbiory biblieczne zgromadzone w Krakowie w postaci Książnicy Publicznej TSL im. E. Bandrowskiego i Biblioteki Powiatowej TSL. Możliwość reaktywowania towarzystwa po wojnie ograniczył dodatkowo fakt znalezienia się poza granicami Polski części ziem II Rzeczypospolitej, gdzie działała większość przedwojennych kół TSL. Towarzystwu przypisano zarazem konserwatyzm światopoglądowy i polityczny, a na gruncie krakowskim obarczono winą za niedopuszczenie w okresie międzywojennym do powstania miejskiej biblioteki publicznej.

Drugie, ponadregionalne towarzystwo oświatowe – Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego (TUR, 1923) – o tradycjach lewicowych, zostało reaktywowane z inicjatywy PPS już w 1944 r. Oddział Wojewódzki TUR w Krakowie wznowił działalność biblioteczną w 1945 r. od akcji odzyskiwania książek rozdanych na przechowanie członkom i sympatykom organizacji krótko po wkroczeniu w 1939 r. Niemców do miasta. W ciągu 1945 r. biblioteka TUR, mieszcząca się przy ul. Garbarskiej 1, odzyskała 6 tys. tomów (spośród ok. 30 tys. tomów stanu przedwojennego), była otwarta 4 godziny dziennie i posiadała 330 zarejestrowanych czytelników [AAN, Biblioteki..., s. 16]. Wkrótce podwoiła stan swych zbiorów, osiągając w 1948 r. 11,5 tys. tomów [Wykaz... 1949, poz. 218].

Stosunkowo szybko działalność biblioteczną wznowiły stowarzyszenia katolickie, które prowadziły przed wojną biblioteki o profilu oświatowym. W 1945 r. swą bibliotekę przy ul. Karmelickiej 32 uruchomiło Stowarzyszenie Nauczycielek Katoliczek, Polek (1873), które bez strat odebrało z BJ zdeponowany tam w czasie wojny księgozbiór, liczący 8,5 tys. tomów. Nie powiodła się natomiast akcja odzyskania 11 tys. książek wypożyczonych abonentom w okresie okupacji. Biblioteka, powszechnie dostępna za niewielką opłatą, posiadała dział naukowy, beletrystyczny i młodzieżowy [Grodecka 1946, s. 29].

Kolejnych wiadomości dostarczają akta Archiwum Akt Nowych w Warszawie [AAN, sygn. 7061]. Publiczną działalność, w ramach „Caritas” Archidiecezji Krakowskiej, wznowiła też Czytelnia Katolickiego Związku Polek (1901), która w 1946 r. dysponowała przy ul. Krupniczej 9 ogólnodostępnym księgozbiorem liczącym 16 930 tomów. Wbrew nazwie nie posiadała czytelní, prowadziła jedynie otwartą codziennie wypożyczalnię książek dla ok. 600 czytelników, utrzymując się wyłącznie ze składek i opłat abonenckich.

Spośród stowarzyszeń katolickich działalność biblioteczną dla swych członków wznowił też w 1945 r. Związek Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej (1906), który w swej bursie przy ul. Skarbowej 2 utrzymywał otwartą przez 6 dni w tygodniu bibliotekę z księgozbiorem liczącym ponad 10 tys. tomów. Dobrze wyposażona biblioteka, z czytelnią, katalogiem alfabetycznym, przedmiotowym i działowym, obsługiwała w początkach 1946 r. 240 czytelników.

W połowie czerwca 1945 r. otwarta została biblioteka Okręgowej Komisji Związków Zawodowych (OKZZ) w Krakowie (Rynek Gł. 34), skupiająca przedwojenne organizacje związkowe. Biblioteka OKZZ miała charakter oświatowy, nawiązywała do czytelnictwa robotniczego, a jej podstawą stała się część księgozbioru wypożyczalni książek rodziny Gumpłowiczów. Pod koniec 1945 r. biblioteka liczyła ponad 8 tys. tomów, obsługiwała 300 czytelników i była otwarta 10 godzin dziennie, zatrudniając 5 pracowników [Górska 1946, s. 28].

Rozpoczęty zaraz po zakończeniu okupacji i kontynuowany w latach następnych proces centralizacji działalności bibliotecznej związków zawodowych przyczynił się w decydującej mierze do zaniku przedwojennej tradycji posiadania bibliotek przez poszczególne związki zawodowe. W 1946 r. działało już tylko kilka takich bibliotek, w tym m.in. Świetlice Związku Zawodowego Pracowników Poczty i Telegrafów (1928) przy ul. Wielopole 2, która liczyła 380 tomów i 165 czytelników.

Nie została wznowiona po zakończeniu okupacji działalność większości stowarzyszeń środowiskowych o charakterze klubów i kasyn oraz wszystkich towarzystw żydowskich. Niektóre związki i organizacje społeczne, pomimo reaktywowania, nie podjęły w latach 40. i 50. działalności bibliotecznej. Część zaś, w związku ze stratami wojennymi, rozpoczęła gromadzenie swych księgozbiorów od podstaw, jak np. Chrześcijański Związek Młodzieży Męskiej (Polska YMCA, 1921) i Stow. Ognisko (1887).

KRES DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTECZNEJ KRAKOWSKICH STOWARZYSZEŃ, ZWIĄZKÓW I ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH W LATACH 1948–1953

Przełom lat 40. i 50., okres panowania w Polsce stalinizmu ze wszystkimi jego negatywnymi przejawami w życiu społecznym i politycznym, oznaczał kres działalności niemal wszystkich przedwojennych krakowskich stowarzyszeń, związków i organizacji społecznych, kontynuujących po wojnie działalność biblioteczną.

Niektóre stowarzyszenia naukowe uległy likwidacji, inne zostały zmuszone do rozwiązania i przekształcenia w scentralizowane organizacje *quasi*-społeczne, nadzorowane przez państwo. Wiązało się to zwykle ze zmianą nazwy, celów działania, podstaw prawnych, formy własności i zarządów poszczególnych towarzystw.

Większość krakowskich towarzystw naukowych zostało rozwiązanych i przekształconych w miejscowe oddziały nowo utworzonych ogólnopolskich organizacji naukowych [Wykaz..., poz. 3, 195, 265, 629, 657, 729]. Biblioteki tych towarzystw utraciły dotychczasową instytucjonalną odrębność, nierzadko też integralność swych zbiorów i, zwykle poprzez ko-

masację, przymusowe wcielenia i przemieszczenia, utworzyły bądź zasiłyły księgozbiory nowo powstałych placówek.

Dotknęło to w szczególności PAU, która po utworzeniu w 1951 r. państwowej Polskiej Akademii Nauk (PAN) została rok później przekształcona w jej oddział krakowski, a biblioteka PAU w 1953 r. rozpoczęła nowy etap w swej historii jako Biblioteka PAN, Oddział w Krakowie. Liczyła wówczas 251 tys. tomów.

Także Towarzystwo Lekarskie Krakowskie – rozwiązane w 1951 r. – zostało przekształcone na polecenie władz w oddział krakowski Polskiego Towarzystwa Lekarskiego (1951), a biblioteka TLK zasiła Bibliotekę Główną Akademii Medycznej w Krakowie, utworzoną w 1950 r., po wydzieleniu z UJ Wydziału Lekarskiego.

Polskie Towarzystwo Tatrzańskie działało do 1950 r., po czym zostało połączone z Polskim Towarzystwem Krajoznawczym, tworząc w 1951 r. oddział krakowski Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. Biblioteki obu towarzystw zostały połączone w jedną, o statusie Centralnej Biblioteki Górskiej PTTK przy pl. Wszystkich Świętych 8, która w 1953 r. liczyła 5 tys. tomów.

Krakowskie Towarzystwo Techniczne zostało rozwiązane w 1948 r. wskutek utworzenia Naczelnej Organizacji Technicznej (NOT, 1945), do której w następnych latach sukcesywnie były wcielane różne techniczne organizacje branżowe. Biblioteka KTT została przejęta przez krakowski oddział NOT, który rozpoczął gromadzenie własnych zbiorów bibliotecznych. W 1953 r. biblioteka oddziału liczyła 2300 tomów.

Towarzystwo Naukowego Instytutu Katolickiego, które mimo kilkakrotnych po 1945 r. prób (po ostatni raz w 1950 r.), nie uzyskało zgody władz na rejestrację, formalnie zostało rozwiązane w 1960 r. Biblioteka NIK, przeniesiona na ul. Pijarską 7, była czynna do połowy lat 50., posiadając w 1953 r. 10 tys. tomów. Potem jej księgozbiór trafił do Krakowskiego Seminarium Duchownego i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie (MBP, 1946).

Krajowe Towarzystwo Rybackie, wraz z innymi organizacjami skupionymi w przedwojennym Związku Organizacji Rybackich RP, podjęło w 1949 r. decyzję o samorozwiązaniu. Polskie Towarzystwo Orientalistyczne działało w Krakowie do 1953 r., po czym jego siedzibę, wraz z majątkiem i niewielką biblioteką, przeniesiono do Warszawy. Utworzony w 1954 r. oddział krakowski PTO nie gromadził własnych zbiorów bibliotecznych. Towarzystwo Popierania Nauk Farmaceutycznych zakończyło działalność w 1947 r. z chwilą powstania Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego (PTF). Biblioteka towarzystwa została przejęta przez nowo utworzony krakowski oddział PTF. W 1953 r. liczyła 900 tomów. Polskie Towarzystwo Balneologiczne przerwało w końcu lat 40. swą działalność, uzyskując zgodę na ponowną reaktywację w 1954 r. jako Polskie Towarzystwo Balneoklimatyczne z siedzibą w Poznaniu.

Jedynym krakowskim towarzystwem naukowym, które zachowało swój dotychczasowy status, było Polskie Towarzystwo Geologiczne. Biblioteka PTG w 1953 r. liczyła 4300 tomów, zachowując ciągłość swego istnienia także w następnych latach.

Rozwiązaniu, zwykle w początkach lat 50., uległa też większość przedwojennych krakowskich stowarzyszeń pozanaukowych, których księgozbiory w wyniku przejęć i komasacji utworzyły biblioteki nowo powstałych państwowych instytucji oświatowych.

W 1948 r. księgozbiory TUR, OKZZ i Spółdzielni Czytelnik uległy scaleniu w jedną dużą bibliotekę nowo utworzonego Krakowskiego Domu Kultury Związków Zawodowych w Rynku Gł. 27. Spośród przedwojennych związków zawodowych tylko Związek Zawodowy Kolejarzy (1905) stale utrzymywał swoją kilkutysięczną bibliotekę związkową przy ul. św. Filipa 6.

W 1952 r. księgozbiory rozwiązanych przez władze stowarzyszeń młodzieżowych, YMCA i Stow. Ognisko utworzyły bibliotekę Młodzieżowego Domu Kultury przy ul. Krowoderskiej 8. W 1950 r. rozwiązany został też Związek Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej, a jego księgozbiór wcielono w 1953 r. do MBP w Krakowie.

Również w 1950 r. likwidacji uległa ogólnopolska Krajowa Centrala „Caritas” (1945), skupiająca caritas poszczególnych diecezji kościelnych, a jej majątek przejęło nowo utworzone, zależne od państwa, Zrzeszenie Katolików Świeckich „Caritas”. W jego ramach kontynuowała swą działalność krakowska czytelnia przedwojennego Związku Katoliczek Polek. Instytucjonalną ciągłość istnienia zachowała też biblioteka Stowarzyszenia Nauczycielek, która pomimo rozwiązania w 1950 r. samego stowarzyszenia, działała w następnych latach pod szyldem biblioteki Domu Nauczycielek.

ZAKOŃCZENIE

Polityka ówczesnego państwa zmierzająca na przełomie lat 40. i 50. do eliminowania we wszystkich obszarach życia przedwojennych instytucji i wzorców społecznej aktywności, połączona z zawłaszczeniem oraz centralizacją polskiej kultury i nauki, doprowadziła do całkowitego i trwałego zaniku przejawów bibliotekarstwa społecznego. Rolę bibliotek przedwojennych towarzystw naukowych przejęły w PRL ogólnopolskie organizacje naukowe nadzorowane i finansowane przez PAN, a społeczne biblioteki oświatowe zastąpiła rozbudowana sieć powszechnych bibliotek publicznych.

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

- Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół akt Ministerstwa Oświaty 1945–1966:
- Biblioteki szkolne [i inne]. Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego – Kraków miasto. Sprawozdania statystyczne bibliotek 1945–1946 [tabele], rękopis, s. 15–16. Sygn. 7061.
- Górska, J. (1946). Biblioteka Okręgowej Komisji Związków Zawodowych w Krakowie. *Bibliotekarz* R. 13 nr 1–2, s. 28.
- Grodecka, S. (1946). Biblioteka Fundacji Nauczycielek. *Bibliotekarz* R. 13, nr 1–2, s. 29.
- Krakowskie Towarzystwo Lekarskie [protokoły z posiedzeń] (1948). *Przegląd Lekarski* R. 4, nr 13–14, s. 489–493.
- Lechowski, P. (1999a). Biblioteki szkolne i oświatowe Krakowa w okresie międzywojennym. *Notes Biblioteczny* nr 1, s. 45–67.
- . (1999b). Biblioteki Krakowa w okresie okupacji niemieckiej 1939–1945. Kraków: Polskie Towarzystwo Bibliologiczne Oddział w Krakowie, 183 ss.
- . (1998). Biblioteki naukowe Krakowa w okresie międzywojennym. *Notes Biblioteczny* nr 1, s. 33–62.
- Otworzyć N.I.K. (1945). *Tygodnik Powszechny* nr 6 z 29.04., s. 2.
- Pietraszek, E. (1993). Muzcum Etnograficzne w Krakowie w pierwszym okresie istnienia (1910–1948). *Lud* T. 76, s. 67–88.
- Redcrown, D.; Z. Jabłoński (1955). Zarys dziejów Biblioteki PAN w Krakowie w latach 1856–1956. *Rocznik Biblioteki PAN Kraków* T. 1, s. 8–46.
- Wiadomości bieżące (1945). *Przegląd Lekarski* R. 1, nr 2, s. 21–23.
- Wiadomości bieżące (1947). *Przegląd Lekarski* R. 3, nr 11, s. 442–446.
- Wykaz polskich bibliotek naukowych według specjalizacji (1949). Zest. M. Michałowska i P. Girwiczówna. *Biuletyn Państwowego Instytutu Książki* T. 1, nr 9, s. 1–40.
- Wykaz polskich bibliotek naukowych według specjalizacji (1953). Wyd. 2. Oprac. H. Sawoniak, *Biuletyn Instytutu Bibliograficznego* T. 4, nr 3, s. 93–156.